

Vragen n.a.v. de webinar van 10 / 2 /2021 aan sprekers

Volgende informatieve vragen werden gesteld en beantwoord door Andries DEVOGEL, Miel CLEMENT en Peter FRANCOIS.

Vanuit de stad Halle wensen we deze mensen zeer hartelijk te danken voor hun medewerking aan de webinar van 10/02/2021 en om de vragen op basis van hun bijzondere kennis zo uitgebreid te beantwoorden. De sprekers verwijzen tevens naar literatuur.

Wat betreft Baron Jacques.

In de webinar hoorde ik dat Jacques nooit in Halle zou geweest zijn. Toch kan je in den Ast het volgende vinden: het zogenaamde gulden boekje van de toenmalige burgemeester Nerinckx dat Jacques 2 maal tekende op 3 juli 1921 en op 13 december 1925.

Ter welke gelegenheid gebeurde dit ?

Antwoord Andries DEVOGEL:

Ik wou eerder de nadruk leggen op het feit dat Jacques geen Hallenaar was en hier enkel was in verband met koloniaal propagandawerk.

Ik liet inderdaad glippen "hij is nooit in Halle geweest", maar corrigeerde mezelf al gauw want ik weet van één keer zeker dat Jacques in Halle was. Dit was bij de overhandiging van de vlag van de Koloniale Kring (1920). Net zoals bijvoorbeeld fanfaregroepen een vlag hadden (en hebben), had de Koloniale Kring deze ook. Dit omdat zijn persoonlijk imago (oud-strijder WO1) afstraalde op de groepen die zich met hem associeerden.

Indien Baron Jacques in 1921 en 1925 ook in Halle geweest is, vermoed ik dat dit dus te maken heeft met de Koloniale Kring. De Kring is opgericht in 1920, dus misschien was het wel omwille van een jubileumviering? (1921= eenjarig bestaan Koloniale Kring van Halle; 1925= vijfjarig bestaan van Halle) Jacques stierf in 1928 en was bijgevolg dus niet aanwezig bij de inhuldiging van 'zijn monument' en later 'zijn straat'.

Antwoord Peter FRANCOIS:

Wat betreft Jacques' aanwezigheid in Halle op 3 juli 1921 hierbij een uittreksel uit de notulen van het Schepencollege van 1 juli 1921:

“Après avoir entendu les explications de Mr Cremers, secrétaire du cercle colonial de Hal au sujet du programme des fêtes de la journée coloniale du 3 juillet prochain, le collège décide la participation de toutes les écoles à cette manifestation. Les chefs d'écoles seront donc invités à y assister avec drapeau et une délégation d'élèves”.

Ook op 13 december 1925 tekende baron Jacques het gulden boek van burgemeester Nerinckx. Die dag organiseerde de 'Maatschappij der Oud-Soldaten' van Halle een bal...

Dat Jacques in 1920 de vlag overhandigde kwam volgens mij omdat hij voorzitter was van de Royal Union Coloniale en dus eigenlijk van de federatie waaronder de Cercle colonial de Hal functioneerde.

Maar de conclusie blijft overeind: Jacques had geen bijzondere band met Halle en kwam naar de stad vanuit zijn 'functies', net zoals hij vermoedelijk naar tientallen andere steden trok.

Wat betreft andere Hals koloniale pioniers met name Ernest Courtois (1856-1884)

Welke criteria hanteerde de Halse koloniale kring om tot huidige keuze van namen te komen voor het monument van de Halse koloniale pioniers? Waarom bvb niet Ernest Courtois?

Antwoord van Miel CLEMENT:

Bij mijn opzoekingswerk naar Halse Congo-pioniers waren een inventaris van Lucas Catherine en het boek "A nos Héros coloniaux morts pour la Civilisation (1876 - 1908)" van de "Ligue du Souvenir congolais", uitgegeven in Brussel in 1931 (292 blz.) mijn eerste basisgegevens. Aldus kwam ik terecht bij de namen Baetens en Ardevel en niet bij Courtois. De namen van Baetens en Ardevel staan ook gebeiteld op het monument in het Stadspark. De naam Ardevel is daar weliswaar verkeerd geschreven. Steens is de laatste naam op het monument, maar - zoals ik op 10 februari zei - over hem heb ik tot op heden weinig of niets gevonden (en verricht ik meteen ook geen verder opzoekingswerk).

Aanvulling door Andries DEVOGEL:

Om Miel Clement aan te vullen wat betreft de afwezigheid van de naam van Ernest Courtois: die afwezigheid is volgens mij te verklaren door een redactionele fout en onzorgvuldig opzoekwerk van de Halse Koloniale Kring. De Bond voor het Kongoleesch Aandenken (*Ligue du souvenir congolais*) publiceerde in 1931 het boek "Aan onze koloniale helden gestorven voor de beschaving" (*A nos héros coloniaux, morts pour la civilisation*). In dat boek vind je een overzicht van Kongopioniers, gestorven in Kongo. Op die manier hadden lokale overheden en koloniale kringen een overzicht van wie ze konden vereeuwigen in monumenten en gedenktekens. Vanuit het principe "iedere gemeente heeft wel iemand die bijgedragen heeft tot het koloniale project" werd dat boek door koloniale verenigingen gebruikt om bij lokale overheden aan te kloppen. Bij sommige van de vermelde figuren staan er enkele lijnen biografische tekst. Zo ook bij een zekere Ernest Courtois, een arts uit Halle. Echter, er is van hem geen geboorteplaats bekend. Redactionele fout? Niet geweten? De drie heren die wel vernoemd worden in dat boek en als Hallenaar aangeduid staat, staan wel vernoemd op het monument, wat doet vermoeden dat de Koloniale Kring zich gebaseerd heeft op het boek van de Bond voor het Kongoleesch Aandenken. Niet geheel onlogisch gezien Sauvage, voorzitter van de Kring, verbonden was aan tal van andere koloniale (propaganda)verenigingen op nationaal niveau.

Als ex bewoner van A Ardevelstraat , straat die waarschijnlijk niet toevallig in de nabijheid van Victor Baetenstraat ligt , vraag ik mij af of deze straat die officieel toch Albrecht Ardevelstraat noemt toch een link heeft naar de vermelde Albert Francois Ardevel in de webinar ?

Antwoord van Miel CLEMENT:

Voor mij is er geen twijfel: het gaat tweemaal over dezelfde persoon, op het monument en bij de straatnaam. De officiële naam was wel Albert-François ARDEVEL.

Voor bijkomende gegevens over beide personen:

- E. CLEMENT, "Hallenaar A.-F. Ardevel in dienst van Leopold II en Congo-Vrijstaat, in: Hallensia (Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle),nr. 4, oktober - december 2018.
- A. DEVOGEL, "Victor Baetens. Handelsagent van de S.A.B. In de Kongo Vrijstaat", in: Hallensia, nr. 3, juli - september 2018.
- E. CLEMENT, "Nabeschouwingen bij de bijdrage van Andries Devogel over Victor Baetens", in: Hallensia, nr. 2, april - juni 2019.

Wat was de invloed van de Belgische kolonisatie op het kannibalisme? Of is dat een mythe?

Antwoord van Miel CLEMENT

Kannibalisme

Over kannibalisme in Vrijstaat Congo.

Kannibalisme was een realiteit bij verschillende bevolkingsgroepen in Vrijstaat Congo.

Dhanis, de zgn. "held" van de Arabische Veldtocht (1892 - 1894) sloot een militair verbond met Ngongo Lutete, een Congolese krijgsheer en tevens beruchte kannibaal die voordien Tippoo-Tip had gediend. (Tippoo-Tip, een machtige Afro-Arabier was in 1887 door Leopold II zelfs benoemd tot gouverneur in Stanley Falls, maar later teruggekeerd naar Zanzibar. Tippoo-Tip was zijn bijnaam, zijn ware naam luidde Hamed bin Mohamed al Murjebi).

D. VANGROENWEGHE (2012) beschrijft een ontmoeting van commandant Michaux en soldaat Prégaldien met Ngongo Lutete tijdens *de Arabische Veldtocht*: "*Commandant Michaux installeerde zich na de slag bij Chigé op de Lomani (21- 22 november 1892) in Ngandu. Ngongo Lutete sloeg zijn kamp op naast dat van Michaux. 's Avonds ging Michaux vergezeld van soldaat Prégaldien, een nieuwkomer uit België, goedenavond wensen aan Ngongo Lutete. Zij roken een sterke geur van geroosterd vlees. Plots wees Prégaldien op een volledige mensendij die op een houtvuur geroosterd werd. Michaux, die al meerdere keren kannibalisme op verslagen vijanden gezien had, zei hem dat hij dit verschrikkelijk vond, maar dat ze moesten veinzen niets te zien om niet te moeten optreden. 'Als de oorlog tegen de Arabieren beëindigd zal zijn, zullen we het doen ophouden'. Daarop volgde de te optimistische bedenking dat de soldaten van Congo-Vrijstaat dit nu niet meer deden".¹*

VANGROENWEGHE voegt er onmiddellijk aan toe: "*Dhanis schrijft in een privébrief van 7 oktober 1898 (d.i. lang na de Arabische Veldtocht) vanuit Kasongo aan gouverneur Wahis dat de situatie die hij aantrof lamentabel was. De soldaten hadden zich weezinwekkend gedragen. Op één dag hadden ze zes personen aan bomen gebonden en hen geroosterd [om hen op te eten]*".²

G. DE BOECK (1987) verstrekt volgende gegevens over wat er zich afspeelde na de inname van Nyangwe door Dhanis tijdens de Arabische Veldtocht:
" Na de inname van Nyangwe in maart 1893, infiltreerden gewapende manschappen van de verslagen Arabieren het noordelijk deel van de veroverde stad. 's Nachts braken er straatgevechten uit. Ngongo Lutete snelde te hulp. Dhanis verloor twee soldaten en vijftig man hulptroepen. De opstandelingen, voornamelijk Kusu, verloren achthonderd man. Volgens de getuigenissen van Hinde en Michaux (Force Publique), werden de troepen 's anderendaags uitgestuurd om de lijken in de

¹ D. VANGROENWEGHE, "Kannibalisme en mensenoffers", Uitg. Van Halewyck, 2012, blz. 276.

² Idem.

stroom te gooien. Er werden slechts enkele honderden hoofden teruggevonden, de rest was door de hulptroepen van Ngongo Lutete weggesleept om als voedsel te dienen".³ /⁴

Conclusie: het kannibalisme is dus geenszins een mythe en het gedoogbeleid van de "blanke man", in casu officieren van de Force Publique, tijdens de Arabische Veldtocht evenmin.

Zie ook:

- L. CATHERINE, "*Manyiema. De enige oorlog die België ooit won*", Hadewijch, 1994.
- P.-L. PLASMAN, "*Léopold II, Potentat Congolais. L'action royale face à la violence coloniale*", Racine, 2017.
- J.-L. VELLUT, "*Congo. Ambitions et désenchantements 1880 – 1960*", Karthala, 2017.
- E. CLEMENT, "*Hallenaar A.-F. Ardevel in dienst van Leopold II en Congo Vrijstaat & Het monument voor 'Koloniaal pioniers' in het Halse stadspark*", in: HALLENSIA (Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle), 2018, nr.4.

Aanvulling door Andries DEVOGEL:

Het is zo dat deze praktijk bestond bij enkele Congolese volkeren (niet bij allemaal) en dat deze door de kolonisator als barbaars werd beschouwd. Daarom probeerden zij deze praktijk, samen met andere religieuze gebruiken, uit te roeien.

Betreft het archief van de Halse koloniale kring?

Is er één en zo ja waar is dat te raadplegen? Zijn er momenteel nog mensen die een directe (familiale of andere) band hebben met voormalige leden van de Halse koloniale kring?

Antwoord Peter FRANCOIS:

De Halse koloniale kring werd ontbonden in 1966, intussen dus 55 jaar geleden. Zoals dat met vele, zelfs nog actieve verenigingen het geval is, verdwijnen de archieven vaak spoorloos. We hebben jammer genoeg geen weet van een archief.

Aanvulling Andries DEVOGEL:

Er is weinig over terug te vinden. Via tijdschriften van nationale koloniale (propaganda)verenigingen vond ik wel het een en het ander terug. Wat betreft de bestuursleden van de Kring:

---

³ G. DE BOECK, "*BAONI. Les révoltes de la Force Publique sous Léopold II. Congo 1895 – 1908*", Ed. EPO, 1987, blz. 77-79.

⁴ D. VANGROENWEGHE, *op. cit.*, blz. 275 – 276.

Volgens Vangroenweghe telde het gevolg van Ngongo Lutete, op het ogenblik van het kannibalisme in Nyangwe, 1200 met geweren gewapende krijgers, vier- tot vijfduizend gewapend met lans, pijl en boog en wellicht twee- tot drieduizend vrouwen. Vrouwen gingen altijd mee om buskruit en voedsel te dragen en 's avonds te koken. Dat was ook zo bij de Congolese staatstroepen.

In de juli-editie van *l'illustration congolaise* van 1925 staan de volgende namen vermeld als het gaat over het Halse comité van de Koloniale Dagen:

H. Met: ondervoorzitter
J. Sauvage: provinciaal afgevaardigde
G. Bralion: voorzitter
E. Carlier: ondervoorzitter
M. Mathot: secretaris
Bernard: bestuurslid
L. Reynens: bestuurslid
P. Nerincx: penningmeester
L. Demiddeleer: penningmeester
E. Bralion: bestuurslid
C. Vanlier: bestuurslid
G. Lemmens: bestuurslid
Gheyselinkx: vlaggendrager
A. Demeurichet: verantwoordelijke der feesten

--> opgelet: de Koloniale Dagen werden regionaal georganiseerd. Het kan hier dus, naast enkele bekende en minder bekende Hallenaren, eventueel ook gaan om personen uit Buizingen, Huizingen, Tourneppe, Oudenaken, Pepingen, Bellingen, Elingen, Bogaarden, St Pieters Leeuw, Saintes, Beersel en Lembeek (ik gebruik hier de toenmalige administratieve indeling van de gemeenten).

Bij een verslag van de inhuldiging van het monument van de Kongopioniers (1932) worden volgende namen vermeld:

Jules Sauvage (voorzitter)
Gustave Laroy (Secretaris)
Paul Nerincx (Penningmeester)
Edouard Bralion (Ondervoorzitter)
Pêtre (bestuurslid)
Mathot (bestuurslid)

Daarnaast: Sophie De Maeght, de zus van burgemeester De Maeght, trouwde in 1894 met Joseph Baetens, de broer van Victor Baetens (een van de vermelde Kongopioniers). Het koppel baatte de, in Halle zo gekende, winkel in religieuze artikelen uit op de Grote Markt tegenover de basiliek. (Zie ook mijn artikel over Victor Baetens in de Hallensia van juli-september 2018.)

Wat was de invloed van de Belgische kolonisatie op de stammentwisten in Kongo?

Antwoord van Miel CLEMENT

Door de vraag over stammentwisten te stellen, gaat men doorgaans meteen mee in de foutieve geschiedenisversie van de kolonisator en men vergeet al te gemakkelijk dat:

a) de kolonisatie een grote veroveringstocht was (zie daarover wijlen J. Vansina, de “vader van de Afrikanistiek”); m.a.w. de kolonisator heeft de vrede niet gebracht;

b) de strijd tussen de (modern-bewapende) kolonisator en de inheemse bevolking zeer ongelijk was; m.a.w. de koloniale verovering was efficiënter en vooral moorddadiger dan de zgn. traditionele stammentwisten;

c) de kolonisator geconfronteerd werd met zeer verschillende samenlevingen: van hiërarchische samenlevingen (koninkrijken zoals bijvoorbeeld de Kuba) tot kleine geïsoleerde samenlevingen; (men denke daarbij ook aan de vele talen en taalgroepen in Congo);

d) de kolonisator bevolkingsgroepen, zoals bijvoorbeeld de Kongo die voor de kolonisatie "samenleefden" in Congo en Angola, brutaal in twee heeft gesplitst; (d.i. het probleem van de vele willekeurige grenzen die de blanke man in Afrika zomaar heeft getrokken);

e) vreemde Afrikaanse overheersers in sommige Congolese gebieden voor de kolonisatie al waren binnengedrongen en er de bevolking terroriseerden (bijvoorbeeld in Katanga);

f) er naast zgn. stammentwisten, ook interne respectievelijk successie-twisten waren (bijvoorbeeld in het Luba-rijk);

g) dat er zich naast de authentieke stammen en onder invloed (druk) van de kolonisator in Afrika ook nieuwe (fictieve) "stammen" hebben gevormd, bijvoorbeeld bij het aanleggen van de spoorweglijnen; ook daar werden zwarte mensen uit verschillende bevolkingsgroepen immers onder dwang tewerkgesteld door de kolonisator en onderzoekers hebben aangetoond dat aldus nieuwe (meng-)talen zijn ontstaan;

h) sommige Congolese bevolkingsgroepen na enige tijd vlot zijn gaan samenwerken met de blanke overheerser en van die samenwerking als het ware misbruik hebben gemaakt om hun rivalen (andere bevolkingsgroepen) te verdringen;

i) de kolonisator in eigen belang ook bevolkingsgroepen tegen elkaar heeft opgejut;

j) de kolonisator ware volksverhuizingen heeft georganiseerd, waardoor de authentieke bevolking in sommige gebieden (bijvoorbeeld in Katanga) in de minderheid is gekomen met alle schadelijke gevolgen ervan (bijvoorbeeld in 1960);

k) door steeds maar de klemtoon te leggen op zgn. stammentwisten, de Afrikaanse "clan-samenleving" en haar authentieke aard / waarde vaak totaal worden miskend, ja zelfs doodgezwegen; er zijn universele waarden maar er is uiteraard ook grote culturele diversiteit ....

l) ENZ.

Aanvulling door Andries DEVOGEL:

Wat de "stammentwisten" betreft: zie antwoord Miel Clement. In de kolonie heerste inderdaad een relatieve orde en rust. Dat was evenwel het gevolg van de totale verovering en onderwerping van die volkeren.

Zou het mogelijk zijn dat Dhr. Zana zijn verhaal nog iets duidelijker samenvat op een tijdslijn voor het bredere publiek ? Een aantal puntjes klonken toch verwarrend

- "Veldslagen" geleverd door Stanley – kunnen daar voorbeelden van gegeven worden;

- 1875 – Stanley vecht voor Leopold II terwijl Stanley pas vanaf 1879 zou vertrokken zijn naar Congo voor Leopold II ??? – daarvoor was hij dacht ik voornamelijk actief voor de Britten en de Amerikanen;
- Schetsing van de algemene context op dat moment – Europese mogendheden die ook reeds actief waren in die gebieden, Arabische slavenhandelaars (Tippo Tip), kannibalisme, ...
- De visie van Leopold, i.e. – om België een plaats binnen Europa te blijven geven en niet uitgewist te worden (Frans-Pruisische Oorlog) – het herhaaldelijk niet luisteren van de Belgische Regering (die dan in het latere verhaal na Leopold II – heel positief naar voor wordt geschoven)
- Het plan van Leopold (zij het misschien wel listig) om een stabiliteit in die reeds gekoloniseerde regio te brengen – internationaal een akkoord kreeg maar geen fondsen. Zonder fondsen doet met niks.
- Misschien ook effe inzoomen op de periode later – koude oorlog, Amerikaanse, Russische, Chinese invloeden ...

Antwoord van Miel CLEMENT

STANLEY en andere vragen

STANLEY

Vanaf 1868 maakte Henry Morton STANLEY zeven Afrikaanse reizen, de eerste vier als verslaggever voor een krant. In de jaren 1871 en 1872 was er de zoektocht naar David LIVINGSTONE, die Stanley opeens beroemd maakte.

Van eind 1874 tot augustus 1877 doorkruiste Stanley het continent van oost naar west tot de monding van de Congostroom; lokaal verzet brak hij gewapenderhand.

Deze expeditie trok de aandacht van Leopold II, voor wie Stanley tussen 1879 en 1884 twee reizen maakte waarin hij de basis legde voor wat uiteindelijk Congo-Vrijstaat zou worden.⁵ Onderweg sloot Stanley meer dan 400 “verdragen” met lokale vorsten af. Brussel baseerde zich daarop om te concluderen dat die vorsten Leopold II als hun soeverein erkenden. De lokale vorsten gaven enkel toestemming aan de Belgen om er handel te komen drijven. Van een koloniaal misverstand gesproken !⁶

Aanvulling door Andries DEVOGEL:

Het ging hier over de gewapende conflicten van Stanley met de lokale bevolking ten tijde van zijn expeditie van 1879 - 1880.

⁵ J.L. NEWMAN, “Stanley, ontdekkingsreiziger in Afrika”, Iannoo, 2006, blz. 11 – 12.

⁶ - R. SENELLE en E. CLEMENT, “Léopold II et la Charte Coloniale. De l’Etat Indépendant du Congo à la Colonie Belge”, éd. Mols (France), 2009, blz. 9 en 177, met verwijzing naar:
E. VANDERVELDE, “La Belgique et le Congo”, Ed. Alcan (France), 1911.
- L. CATHERINE, “Kongo. Een voorgeschiedenis”, EPO, 2017, blz. 38.

Naar wat ik weet zou Stanley inderdaad pas in 1879 in dienst treden van de AIC van Leopold II.

Antwoord van Miel CLEMENT

FRANS-PRUISISCHE OORLOG 1870 – 1871

Deze oorlog leidde tot de Duitse éénmaking en het verlies van Elzas-Lotharingen voor Frankrijk. Later zou het Duitse Rijk aan Frankrijk daarvoor in Afrika wel enige koloniale compensatie gunnen.⁷

Rivaliserende EUROPESE MOGENDHEDEN in AFRIKA

Naast Portugal dat historische rechten (o.m. op de monding van de Congo-stroom) claimde en Nederland dat aanzienlijke commerciële belangen (in de Bas-Congo) verdedigde, waren er de onderling-wedijverende grote mogendheden: Groot-Brittannië, Duitsland en Frankrijk. Van 1876 tot 1885 kwam nochtans de Vrijstaat Congo van Leopold II - een zeer riskante onderneming - geleidelijk tot stand: eerst was er de A.I.A. (Association Internationale Africaine) gevolgd door de C.E.H.C. (Comité d'Etudes du Haut-Congo, een aftakking van de A.I.A) en de A.I.C. (Association Internationale du Congo).

De door Leopold II in het vooruitzicht gestelde vrijhandel in *zijn* Congo was aanlokkelijk voor het Duitse en het Britse Rijk. (Verbintenis die Leopold echter niet zou honoreren.)

In april 1884 verleende Leopold II aan Frankrijk voorkooprecht voor het geval hij van zijn soevereiniteit over Congo zou afzien; meteen zagen Portugal, Duitsland en Groot-Brittannië wel heil in het (voort)bestaan van Leopolds' Congo, als bufferstaat.

Nog voor de Conferentie van Berlijn (15.11.1884 - 26.02.1885) werd Leopolds' Congo al erkend door de V.S.Amerika (22.04.1884) en door de Duitsland (08.11.1884); van 22 april 1884 tot 23 februari 1885 werd Vrijstaat Congo, op basis van bilaterale verdragen, nog door verschillende andere staten erkend. En België was de laatste van deze staten !

Het is alleszins een fabel dat Afrika is verdeeld op de Conferentie van Berlijn⁸; op deze conferentie werden wel een aantal koloniale spelregels afgesproken.

Groot-Brittannië hield echter halsstarrig vol dat de Vrijstaat Congo door de Conferentie van Berlijn was gecreëerd en dreigde zelfs met de bijeenroeping van een nieuwe Conferentie over de herverdeling van Centraal-Afrika. Dit gevaar werd dank zij de annexatie van de Vrijstaat Congo door de Belgische Staat in 1908 (eveneens een bilateraal diplomatiek akkoord) afgewend.⁹

Aanvulling door Andries DEVOGEL:

---

⁷ H. WESSELING, *“Le partage de l’Afrique”*, Ed. Denoël (France), 1996 (oorspronkelijke titel: *“Verdeel en Heers. De deling van Afrika 1880 - 1914”*, 1991), blz. 46.

⁸ Deze multilaterale “congresdiplomatie” was overigens van zeer korte duur; spoedig zegevierde de bilaterale diplomatie opnieuw. Van 1882 tot 1905 sloten Frankrijk en Engeland 249 bilaterale grensverdragen in West-Afrika.

⁹ R. SENELLE en E. CLEMENT, op. cit., blz. 10 – 12 & 177 - 178, met verwijzing naar:

- H. WESSELING, *“Le partage de l’Afrique”*;

- J. STENGERS, *“Congo. Mythes et réalités. 100 ans d’histoire”*, Ed. Duculot, 1989;

- G. VANTEMSCHE, *“La Belgique et le Congo”*, Nouvelle Histoire de Belgique, Volume 4, Ed. Complexe, 2007.

Voornamelijk Frankrijk en Portugal hadden hun zinnen gezet op het Congo-bekken, Groot-Brittannië had dan weer meer oog voor de ertsrijksdommen van Katanga (Zuid-Congo). De 'Arabische slavenhandelaars' uit Oost-Congo waren in feite islamitische Swahili (Afrikanen dus). Hoewel er ook (familiale) linken, waren Arabische families en de moslims uit Zanzibar. Een van de voornaamste van die figuren was Tippu Tip. De man bouwde een handelsimperium uit rondom het Tanganyika-meer. In die hoedanigheid hielp hij de expeditie van Stanley en zou hij later bestuurder worden van die gebieden in naam van de Vrijstaat. Uiteindelijk wenst Leopold II zich van deze handelaars te ontdoen en laat hen bestrijden (door onder meer Jacques) onder het mom van een strijd tegen de slavenhandel.

Antwoord van Miel CLEMENT

De zgn. "PERSONELE UNIE"

In april 1885 verlenen de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat van België - overeenkomstig artikel 62 van de grondwet - toelating aan Leopold II om tegelijk ook hoofd te zijn van Vrijstaat Congo. De meeste parlementsleden beschouwen Congo op dat ogenblik als een totaal persoonlijke onderneming van de koning die hij (dan nog) op eigen financieel risico op zich neemt.

Vanaf 1893 bepaalt artikel 1 van de Belgische grondwet dat *België overzeese koloniën kan verkrijgen*. De bejaarde liberale Staatsman W. Frère-Orban is op dat ogenblik nog altijd gekant tegen de verkrijging van een protectoraat of kolonie door België.¹⁰

Aanvulling door Andries DEVOGEL:

Leopold II had inderdaad reeds lang koloniale ambities. Dit omwille van prestige, verrijking en het omzeilen van de grondwet (koning had zeer weinig macht en daar kon Leopold II zich maar moeilijk bij neerleggen). Hij zal die koloniale droom aanvankelijk niet gerealiseerd zien omdat hij geen steun krijgt van de Belgische overheid. Argumenten zoals 'we zetten België' op de kaart konden de overheid ook niet overtuigen. Wanneer Leopold II dan uiteindelijk een kolonie verwerft, maakt hij er zo een knoeiboel van dat hij ze moet afgeven aan de Belgische staat. De Belgische overheid zal nadien inderdaad haar eigen rol en die van Leopold II ophemelen, zoals ik ook uitlegde in het deel over het hoe en waarom van koloniale monumenten.

Antwoord door Andries DEVOGEL:

Die voorlaatste vraag begrijp ik niet zo goed. Gaat het hier over het internationale akkoord na de Conferentie van Brussel (oprichting AIA) of de erkenning van Leopolds soevereiniteit over de Onafhankelijke Congostaat (1885)? Hij moest in den beginne veel van zijn persoonlijk fortuin investeren, maar had wel degelijk fondsen (verdeling grondgebied in concessies, leningen bij de Belgische staat, de latere rubberopbrengsten, ...) Dat het gebied reeds gekoloniseerd was, is absoluut overdreven. Het was toen nog niet eens bezet. De enige blanke invloed die men voor 1885 in Afrika had gezien waren missionarissen en ontdekkingsreizigers (en aan de kusten slavenhandelaars).

Aanvulling door Miel CLEMENT

Congo, een RISKANTE ONDERNEMING

Leopold II mocht dan wel over een aanzienlijk fortuin beschikken, het volstond niet voor zijn

---

¹⁰ R. SENELLE en E. CLEMENT, op. cit., blz. 12 -15.

Congolees avontuur. In 1890 en in 1895 stond Congo-Vrijstaat op de rand van het failliet en werd gered door Belgische staatsleningen. Tussendoor werd ook de aanleg van de spoorweg Matadi – Leopoldstad (1890 – 1898) mede door de Belgische Staat gefinancierd.¹¹

Antwoord Miel CLEMENT:

GEEN GESCHENK van LEOPOLD II !

In ruil voor de staatslening van 1890 verwerft België het recht om in 1901 over te gaan tot de annexatie van Congo.

Eind 1900 heeft Leopold II echter helemaal geen zin meer om Congo aan België af te staan. Door de uitvinding van de luchtband voor fiets en auto stijgt de vraag naar rubber spectaculair en wordt de uitvoer van rubber door Congo een zeer winstgevende zaak voor Leopold II.

In 1906 is het vertrouwen in de door Leopold II aangekondigde hervormingen (na veel protest) volledig zoek en beslist de Kamer van volksvertegenwoordigers op 2 maart 1906 met 80 stemmen voor, geen enkele stem tegen en 54 onthoudingen om zo spoedig mogelijk het wetsontwerp van Koloniaal Handvest (Charte coloniale) ter stemming te leggen. De Kamer geeft aldus blijk van vastberadenheid tegenover de Koning.

Aanvankelijk tracht Leopold II om, na de annexatie, nog privé-eigenaar te blijven van het Kroondomein, waar de uitbuiting tenminste even verschrikkelijk is geweest als in de beruchte rubbermaatschappijen ABIR en Anversoise.

Wanneer Leopold II tenslotte *zijn* Congo aan België afstaat, sleept hij nog de volgende compensaties in de wacht: een fonds van 45,5 miljoen voor de werken van de Kroonstichting die in België al in uitvoering zijn en een bijzonder fonds van 50 miljoen frank *“ten teken van erkentelijkheid voor de grote offers die Leopold II zich heeft getroost voor Congo”*.

Ondanks de vele schandalen van massale moord en uitbuiting, wordt de Vrijstaat Congo pas in 1908 geannexeerd door België.¹²

Aanvulling door Andries DEVOGEL

De Koude Oorlog speelde een rol in de kolonisatie in die zin dat Europese landen hun kolonisatie moesten 'verantwoorden' tegenover de SovjetUnie en de VSA. In Belgisch Congo stelde de overheid een tienjarenplan (1949 - 1959) op voor socio-economische verbeteringen die ook de Congolezen ten goede moesten komen. In werkelijkheid kon slechts een handvol Congolezen (évolués) profiteren van deze modernisering. Een échte ontwikkeling van een politieke, economische en culturele elite werd door de Belgische staat tegengehouden. Dit zette kwaad bloed. De ontevredenheid leidde tot rellen en opstand en zeer snel besloot België om zich uit Congo terug te trekken. Op dat moment werd Congo inderdaad een speelbal van de internationale geopolitiek. Zowel de Amerikanen als de

---

¹¹ Idem, blz. 22,23, 28 – 33.

¹² Idem, blz. 23, 44, 47, 59, 60, 194, 195 en 197, met verwijzing naar:

- J. STENGERS, *“Belgique et Congo: l’élaboration de la Charte coloniale”*, La Renaissance du Livre, 1963.

- A. STENMANS, *“La reprise du Congo par la Belgique. Essai d’histoire parlementaire et diplomatique”*, Editions techniques et scientifiques R. Louis, 1949.

Russen probeerden zo veel mogelijk ex-kolonies in hun kamp te krijgen. In Congo werd Mobutu door de Amerikanen benaderd, Lumumba door de Sovjets (of benaderden deze heren de grootmachten). Vandaag de dag zijn vooral Westerse en Chinese bedrijven in Afrika aanwezig via investeringen die door lokale overheden worden gesteund (*joint ventures*). Zie ook: ETAMBALA (Z.A.), *Congo '55-'65. Van koning Boudewijn tot president Mobutu*. Tielt, 1999.

Daarnaast wat literatuur over de algemene geschiedenis van Congo:

GONDOLA (D.), *The history of Congo*. Westport, 2002.

NDAYAWEL è NZIEM (I.), *Histoire du Zaïre. De l'héritage ancien à l'âge contemporain*. Louvain-la-Neuve, 1997.

VANTHEMSCHE (G.), 'La Belgique et le Congo. Empreintes d'une colonie 1885-1980' in *Nouvelle histoire de Belgique. Deel vier*. Brussel, 2007.